

De verruwing van de maatschappij

Is de verruwing een illusie? Wellicht niet. Het woord heeft nog niet zo lang geleden zijn intrede gemaakt in het publiek bewustzijn. In Nederland staat het thema hoog op de agenda. Wie naar de media luistert, krijgt alleszins een groeiend gevoel van onbehagen. Er lijkt een verhoogd wantrouwen tegenover de medemens te ontstaan. De medemens op straat is een potentieel gevaar.

Dat uit zich op verschillende manieren. Een eerste voorbeeld is de vertrouwde verkeersagressie. Wie met de wagen rijdt, ziet overal boze chauffeurs en wordt vaak zelf boos. De angst voor extremere vormen van verkeersagressie is nooit helemaal weg. Maar ook op andere plaatsen slaan angst en agressie toe: op de trein, de tram of de bus.

Jongeren maken luid kabaal, liggen met de schoenen op de zetels, vernielen het interieur en staan vooral hun plaats niet af aan ouderen of zwangere vrouwen. Men kan opmerken dat het meestal de sociaal zwakkeren in de maatschappij zijn die deze verkeersmiddelen nog gebruiken, maar wat dan te denken van het vliegtuigverkeer, waar het boordpersoneel nu speciale trainingen moet volgen om agressieve passagiers in toom te houden?

Ook als voetganger is men nooit helemaal veilig. In steden heeft men steeds recht op een belediging of een flink pak slaag, vooral als men zich ergert aan achtergelaten afval of klein vandalisme.

In Nederland is de verruwing een belangrijk thema. Dat komt omdat valse profeten zoals Theo Van Gogh beledigingen en provocaties wettigen met het principe van de vrije meningsuiting. Strikt juridisch is dat correct, maar het principe van de vrije meningsuiting is niet bedacht om andere mensen of groepen van mensen te beledigen, wel om zwakkeren toe te laten hun politieke mening te uiten tegenover een al te sterke overheid. Naast het puur juridische is er ook het menselijk fatsoen en het respect voor de ander...wat niet betekent dat Van Gogh zijn gekende lot verdiende.

Maar de verruwing slaat niet alleen toe op straat. Er is een algemene normvervaging die ook toeslaat in de omgangsvormen, in het zakenleven, in de sport, ... Mijn kapper vertelde een verhaal over een groep jongeren in zijn zaak. Een van hen vroeg aan de anderen waar ze vanavond zaterdagavond gingen eten. Een andere antwoordde dat ze konden kiezen want hij had in vijf verschillende restaurants een tafel gereserveerd. Vier van deze vijf restauranthouders hebben die avond dus onnodig een tafel vrijgehouden. "Is dat nu niet schandalig?" vroeg mijn kapper.

Normvervaging is des te verleidelijker wanneer er veel op het spel staat. Denk maar aan het zakenleven of de topsport. Recent zagen we hoe Italië de wereldbeker voetbal won door met geraffineerde pesterijen op het terrein rode kaarten uit te lokken voor de tegenpartij. Men kan nu de agressie in slow motion replay bewonderen. Daarnaast zien we hoe een Franse president zijn fierheid uitspreekt over een speler die even tevoren, zichtbaar voor de ganse wereld, de tegenstander een walgelijke kopstoot uitdeelde. In de wielrennerij blijkt doping de regel te zijn. Het doel wettigt de middelen lijkt het nieuwe credo. "Iedereen doet het." Welnu, de basis van iedere ethiek is nu juist dat het doel de middelen niet wettigt.

Ook in het zakenleven gaat het er hard aan toe. Iedereen klaagt over stress, maar niemand vraagt zich af hoeveel stress hij bij de collega's veroorzaakt. Indien men een vermeende gemaakte afspraak niet kan nakomen, leidt dat niet zeldzaam tot brutale e-mails of vernederende opmerkingen in vergaderingen. Je mag je niet laten doen, zegt men dan, maar laag-bij-de-gronds gedrag is blijkbaar wel toegelaten. (Gebruik eens een compliment op een onverwacht moment...) De vulgariteit beleeft haar hoogdagen. Het ergste gespuis bepaalt de norm. Platvloersheid wordt gelijkgesteld met moed. De verruwing slaat toe.

Tenslotte, en dat is nog het ergst, slaat de verruwing ook toe in de familie. Nooit waren er zoveel echtscheidingen, nooit waren er zoveel aangiftes van familiaal geweld. (Anderzijds is er de laatste jaren wel gewerkt aan meer openheid rond dit probleem.)

Wat is eigenlijk de verruwing? Het is het maatschappelijk fenomeen waarbij, door een verhoging van de prestatiedruk, de eigen doelstellingen nagestreefd worden met steeds minder respect voor (de doelstellingen van) de andere. Er zijn meerdere maatschappelijke tendensen die deze verruwing in de hand werken.

Ten eerste is er de verhoogde prestatiedruk en tijdsdruk die ons wordt opgelegd door een losgeslagen economie; deze "stress" is zelf gevolg van een technologische revolutie en van een toenemende globalisering. Daar is dus niet zoveel aan te doen, zal men zeggen. Misschien moet de westerse mens een nieuwe inwendige discipline ontwikkelen om weerstand te bieden aan dit soort prestatiedwang. Humor en spiritualiteit kunnen remedies bieden.

Ten tweede, niet los van het eerste, is er het toegenomen individualisme en materialisme. Materialisme is misschien niet nieuw, maar nooit werd het zo individualistisch nagestreefd.

Ten derde, niet los van het tweede, de anonimiteit is enorm toegenomen. Door onze huidige manier van (niet-) samenleven, met auto en televisie, kennen we onze directe buurt niet meer. We hebben dus overal met onbekenden te maken en voor sommige mensen zijn dat dus ook onbeminden. Men heeft dus het gevoel dat men zelf ook anoniem is en dat ruw gedrag de reputatie in de eigen omgeving niet zal aantasten. Anderzijds is men ook bang van onbekenden. Zo ziet men dat de politie vaak moet uitrukken om de buurman te vragen, de muziek wat stiller te zetten.

Ten vierde, door die anonimiteit is ook de straffeloosheid enorm toegenomen. In de grootsteden kunnen boefjes ongestraft hun gang gaan. Voeg daarbij een laks optreden van de politie en wat werkloosheid, en je hebt een ideale omgeving voor kleine criminaliteit. Die veroorzaakt dan op haar beurt extreme opinies bij de slachtoffers of potentiële slachtoffers. Zo is ook het politiek stemgedrag in Vlaanderen een vorm van verruwing.

Ten vierde is er ook een puur cultureel element, dat van de populaire cultuur (zie ook http://homepages.internet.lu/lahaye/cultuur_lelijkheid.html). In de populaire cultuur wordt ruw en ongedisciplineerd gedrag aangemoedigd met de medewerking van handel en media.

Ten slotte, en dat is wellicht een van de belangrijkste redenen, is er een levensbeschouwelijk vacuüm. Doordat de kerk vroeger de ethische norm bepaalde, is er

met het wegvallen van de kerk, een ethisch vacuüm ontstaan. Iedereen bepaalt voor zichzelf wat de norm is. Dit is niet werkbaar, want niet iedereen kan en zal tot dezelfde reeks van normen komen. Weliswaar is er de opvoeding van de ouders, maar wat als deze ook ontbreekt? Maar ik wil hier nog niet beweren dat het vroeger allemaal beter was.

Is de verruwing nu een probleem van lager geschoolde autochtonen en allochtonen die er in de steden een zootje van maken? Zeker niet of zeker niet uitsluitend. De hardwerkende arrivist die zich, zoals ik, te pletter werkt voor een mooie carrière en een villa in een residentiële wijk, heeft minstens evenveel boter op zijn hoofd.

Ten eerste, door zijn dwaze prestatiedwang en zijn slaafse deelname aan de 'rat race' vergroot hij de sociale kloof met de zwakkeren in eigen land en in de derde wereld. Dat wekt alleen maar hoogmoed bij de sterkeren en afgunst bij de zwakkeren op. Dit individualisme vernietigt de sociale cohesie. De maatschappij 'dissocieert' zoals de cellen van een appel die aan het rotten is. De hardwerkende yuppie zal mij deze (zelf-)kritiek kwalijk nemen. Hij vindt immers dat hij hard werkt voor een bende nietsnutten, die op zijn sociale zekerheidskosten plezier maken.

Mijn kritiek is dat dit hard werken gebeurt zonder enige maatschappelijke betrokkenheid. Er wordt niets gedaan om de zwakkeren opnieuw te laten meetellen. De jongeren hebben geen tijd meer om aan het verenigingsleven deel te nemen. (De gemiddelde leeftijd in sociaal culturele verenigingen ligt rond de zestig jaar en is nog steeds stijgend.) Ze bekritiseren de politiek maar nemen geen enkel engagement op. Ze leven in volstrekt isolement, gehoorzaam tot de dood aan de dictatuur van de economie, een vrijwillige slavernij in dienst van de Mammon (de zaak of het bedrijf). Dit is een kortzichtige levenswijze. De toekomstige generaties zullen het hen kwalijk nemen.¹

Ook dit gedrag is een gevolg van een levensbeschouwelijk vacuüm en een gebrek aan spiritualiteit. Valse profeten worden nagevolgd; afgoden worden aanbeden. Uiteindelijk leidt dit tot verruwing en verzuring.

Het meest merkwaardige aan de verruwing is echter dit: de verruwing heeft niet geleid tot een hogere weerbaarheid, wel integendeel! Op het eerste zicht zou men verwachten dat wanneer verruwing toeslaat, er ook een soort gewenning optreedt en dat het incasseringsvermogen van de mensen erop zal toenemen. Het tegendeel blijkt waar te zijn. Nooit waren mensen zo kwetsbaar. Nooit waren ze zo onzeker. Nooit was er meer zinloos geweld. Nooit waren er meer depressies en psychoses. Nooit waren er meer zelfmoorden en familiedrama's.

Er moet meer solidariteit komen, een warmere samenleving is nodig, wil men de maatschappij niet verder laten verzieken. Als naastenliefde te hoog gegrepen is, moeten we beginnen met respect. Een meer respectvolle communicatie is een eerste start.

¹ Ik sluit zelfs niet uit dat toekomstige generaties een afkeer ontwikkelen van de kenniseconomie, ondanks haar goede materiële resultaten. Vergelijk met de huidige afkeer voor de kerk. Een mens gooit soms het kind met het badwater weg als hij voldoende afkeer ontwikkelt voor een systeem of een ideologie.